

Gyűjtő: BOKSI DABIZS TÓZSÉF

Gyűjtés ideje: 1966.

TART.: VÖRSI GYERMEKJÁTÉKOK

34 lap

Felolvasni mutató: VÖRS

Számmutató: XXV

Iratgyűjtő

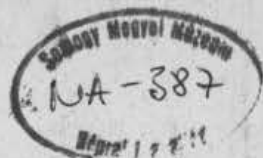
MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LEKTÁROZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 1030-AS TÍTELE ALÓL

J Á T É K A I N K

Mit játszottak a "Balatonsaroki" Somogy megyei gyermekek a huszadik század első éveiben.

Irta:

BORSI DARÁZS JÓZSEF

1 9 6 5

Gyermekkorunk igazán a miénk, életünk korareggele emlékfüzére, álomszerű életünk, bimbózásunk korszaka, ha a gyümölcsfákhoz hasonlítjuk magunkat, a cseresznyevirágzás, nyílás ideje és az érés korszakában mi sem tudunk másként emlékezni rá, mintha a fa emlékezne, neki is a virágzás korszaka, egy egészen más élőlénynek az élete volna.

Gyermeklétünk eltűnt, eliramlott korszaka egy tóba sülyedt világ, még ha emlékezünk rája, akkor is úgy tűnik mint egy tónak a vizivilága; álomhalaival, a vízszinén uszó, nyiló tündérrózsáival, futó csiboraival, szálló aranykék szitakötőivel. Egy valóban létezett világ, amely míg élünk mindég maga is élő marad, de amelyre csak úgy emlékszünk, mint egy lepergett képsorozatra, filmre, régen volt uázásra, álomra. Tudjuk hogy az a gyermek, aki emlékként él mi voltunk, mégis egészen más személy, mint az emlékező felnőtt, pedig ugyanazon a lábon járunk amellyel gyermekkorunkban szaladtunk és ugyanazzal a karral nyultunk a játékunk után, amellyel ma munkaszerszámunkat markoljuk.

A gyermekesék világa, az álom meg a képzelet és a valóság anyira egy, hogy gyakran gondolunk úgy mint egy álomra a tényleg bejárt tájakra és mint valóságra emlékezünk egy-egy álmunkbeli tóra, hegyre, völgyre, erdőre, rétre.

A játékra is, amely nem más mint a felnőtt életre való nem tudatos készülődés, óriás alakító erő haral és minden játékunk formái, alakít bennünket szinte halálunkig, mert ha gyermekkorunk egy kerek, befejezett korszak akkor is öntudatlanul tovább él bennünk és bármennyire csupán emlének hisszük is ami valóságunk az.

Még a tájéknak is elhatározó jelentősége marad egész életünkben, ahol és amelyben gyermekkorunkat éltük. Ez a magyarázata annak is, hogy a szülőföldemet, amelyben 1898-tól 1909-ig éltem ma is úgy mondom, hogy haza megyek, ha oda visz az utam és nem Budapestet érzem a dajkáló tájnak, pedig már hatodik évtizede vagyok fővárosi lakó, hanem a Kisbalaton-tájékat, szülőfalum utcáit, rétjeit, szőlőkertjeit és azt a házat, azt az udvart amelyben az első lépéseket megtettem, először játszottam és képe egyre ragyogóbban és kitörülhetetlenebből lenne él titkos érzelmeimben és a tudatomban és minden egyes valamikori tárgya úgy él emlékeimben, mintha tegnap érintette volna a kezem, és a rélszázad előtti bodonos kut vize úgy csillog, mintha az imént láttam volna.

Vörs községben, Somogy megyében, a Major-utcában, a Csuti-féle házban születtem, de gyermekkorom egészen kicsiny kortól kezdve az Alszeg-utcai házunkban telt el. Ebben a házban, ennek az udvarán tanultam meg járni, beszélni és a háztól nyugatra elterülő hatalmas rétság volt az a házon kívüli terület, ahová életemben először léptem.

Udvarunk végében, észak-éleli irányban volt egy kőből épített istálló, amelynek udvarunkra nyíló kijárata keletre nézett. Ide a faltövébe egész éven át oda sütött a nap, keltétől egészen késő délutánig. Ide szoktam kaporodni melegedni és amikor már játszogatni kezdtem, itt kaptam fel egy-egy elhullajtott nádszálat, vagy tollat.

Ebben az udvarban kaptam az első emberkézénálta játékszert ; egy szulákostort, aztán sorra következtek az építőkövet helyettesítő kukoricacsuták, ezek közül egy-egy pirosszintinek oly nagy volt a becsülete, hogy azért ölrementünk a velemkoru szomszédgyerekekkel.

Ők csábitottak ki először az istállónktól nyugatra elterülő, az udvarunk folytatásában zöldelő nagy rétre. Ez a falut félkörben körülölelő rét, egészen a vasuti töltésig kinyult, és az udvarunk szélességét követő parcella, valamikor, még a jobbágyvilágban a ház tartozéka - rétje volt.

Ez a rétság volt botolgo korom óvodája, játszótere. Az itt kanyargó gyalogutról láttam először vonatokat is és éles füttyszavak félelmet keltett bennem és felébresztette érdeklődésemet, kíváncsiságomat ; Honnan jönnek, hová mennek, mit visznek, Kik és miért utaznak rajtuk, ki a füstösörényes vasparipa hajtója, kocsisa, a vasló - a gép - mit eszik, hol alszik és hol van az a trágyadomb amelyre alá kiganyéznak, almolnak?

Kérdezni nem mertem senkit. A felnőttek elzavartak, vagy valami butaságot mondtak, amit ők kitünő viccnek tartottak, a velemkorut meg azért nem kérdeztem, mert éppen olyan tájékozatlan volt, mint én. Kat különben már harmadik életévemben tapasztaltam, mert gyermekismerőseim éppen olyan értelmetlenül nézték a tyukok kakasok kutyák, birkák viselkedését, mint én magam. Ha pedig a szomszéd fiatal menyecskét ; Gezzi Katit kérdeztem, aki bizalmába fogadott és feltétlen csodálatomat bírta, ő rendszerint elheherészte a dolgot, vagy a térdeközé véve dönczölni kezdett, de kérdésemet mindig megválaszolatlanul hagyta.

A réten kívül a legtöbbet és a legtöbbesör az utca porában játszottam, és rendszerint "kenyeret sütöttünk". Ez úgy ment végbe, hogy az utca porából összehúztunk egy-egy kupacot. Abba lukat formáltunk és a lukba vizet eresztettünk magunkból, az apró leánykák úgy hogy a nyakukig felvonták a szoknyájukat és teljesen öntudatlanul tartak előttük olyant, ami nekünk figyerekeknek nem volt. De mi úgy néztünk rájuk, mint mint a fákon lakmározó cserebogarakra, vagy az ábrándosabb képzeletűek, a felettünk nagy magasságban elszálló báránfelhőkre.

A lukban lévő vízre ráhúztuk tenyerünkkel a port, erre a porkupacra ráültünk, két kinyújtott karunkkal mint két szárnyal csapkolódtunk magunk körül és kezdtük mondani:

"Kele, kele kenyerem,
neked is csinállok!"

És amikor a porkenyér már sárcipóvá lett, a port lefejtették róla és mint a madarak a szárnyukkal, csapkodtak a karjaikkal és a fészek képzetben az a hely volt, ahonnan korábban a port összehúzták.

Ha két kis apró gyermek, egy leány meg egy fiu többet játszottak együtt, mint általában szokásban volt, még az a játszótárs is, aki éppencsak gúgyogni kezdett, kórusban kiabálta a "párnak";

"zasszon meg az ember,
zasszon meg az ember!"

Régi hagyomány falun, hogy embernek csak a férfi, a férj hívatik, a lány, a menyecske vagy javakorbéli az fejjérnép.

Résőbb kicsit már kizárólag a rétség volt játékaink színhelye, az utcára csak csigát hajtani vagy falhozverős lapdázás kedvéért jártunk.

Maradjunk kicsit még a tavaszi, felszikkadó utcán. Amikor már a fagyok felengedtek, hallatszott az ökörszem éneke, úgy tavasz felé, az első volt a csigázás. A módosabb családok fiai a hajtócsigát a falusi boltban vették, a magafajta számára az idősebb fiutestvérek nyárfából faragták, vagy a nagyobb szomszédfiuk. Csigát mindenki látott már és a talpában egy bevert jancsiszeg biztosította a könnyebben járást, ha hajtóostorunk madzagját rácsavarva, a járdára fektettük, ostorunk nyé segítségével felrántottuk és a talpra segített csiga forogni kezdett, mi ostorunk segítségével csapkodtuk, "hajtottuk". Kié a legtovább pergett, az volt a nap hőse, rendszerint a boltban vásárolt csigák bizonyultak tovább járóknak.

Csigán kívül - egy krajcár volt az ára - a falusi gyerekeknek, legfeljebb vásárfia; mézeskalács-huszar vagy mézeskalácsbábu és papírforgó volt, már a porcelánbaba, hát még a hajas baba csak a Krózus gyerekeinek jutott, hintalóra gyermekkoromból egyáltalán nem emlékszem. Báb - mézeskalács - szivar meg pipa és olvasó járta a módosabbnak. En semmi mást nem mondhatok, mint ez a vers;

Amikor én kicsiny voltam,
Bose jártam játékboltban.
Nekem a rét meg az égbolt;
Mind a kettő játszótér volt.

Penn a légben szállt sárkány,
Kormányoztam kenderspárgán.
Boldog volnék mostan is még,
hogyha sárkány-kormányt fognék.

Boltban vett játékom nem volt
De füz-sipom az szépen szólt,
Mint az Örökdalú madár,
Pedig beh rég' nem szólal már.

Lenn a földön a pilincka
Volt a játék hegyes kis fa,
Ha rá ütést bottal mértem,
Messze szökött el a térben.

A pilinckát, másként bigét
Én faragtam, én ki mindig,
A sárkányt is én csinátam,
Ha társ akadt a bátyámban.

A gyermekember számám a naptár ugyanúgy tartogat eseményekkel zsufolt napokat, mint a felnőtt ember részére, de egy sem annyit mint a kikelet - a tavasz, amely a szabadságot szimbolizálja és jelenti minden élőlény; ember, állat, növény számára. De bármennyire az időjárás enyhülése, a több napsütés mutatja is a tavasz megérkezését, igazán tavasz van a gyermek érzésvilágában, amikor a sámsoni vásárhól hazatérő hozzátartozótól megkapja az első "vásárfiát" - a zsemlét.

Ha ezt majszolva és gondolatban az ibolyához három naptári "vénnel" foglalkom térhettem ki a rétre már itt volt a tavasz, vagy legalább is elmúlt a tél.

Éneklik a gyerekek;
- Sándor, József, Benedek,
Zsákba hoznak melegt.

A három vén batyut bont,
S csupa, zöld ibolyalomb
Meg kék szírom lett a domb!..

Erzelmileg még akkor is, ha a március pótolni akarva, amit a tél elmulasztott és bizony a dombokon havat kavart a szél, nem pedig langyos cirógatásokkal ibolyákat ébresztetett, gyakorlatilag pedig, hogy a szarvasmarhákat megszabadították a téli gubancból, vagyis a szórzettől.

A lenyirt marhaszór volt a legkedveltebb tavaszi játék - a lapdázás egyetlen nyersanyaga. Ilyenkor minden gyermek gyűjtötte a lenyirt marhaszórt, galacsint formált belőle és házicérvával - vékony spárgával - bekötve készült el a lapda.

Az ügyesebb nagyobb fiúk faragták a métaütőket, a kisebbek pedig helyszíni szemlét tartottak, hogy hol vannak a faluban olyan falak, ahol legjobban süt a nap, legkevésbé ér a szél és elég nagy a falfelület a lapda hozzáveréséhez s kezdődött a legkisebbek játéka, mert az ügyességet és jó tudót kívánó métazés a nyaktörő futásokat is jelentő lapdaütés már a nagyobb fiúk - mondok fiúk és nem a lányoknak is volt - a játéka.

A kicsinyek - fiúk és lányok közös - játéka az "eta, peta, varena, várpeta" mondogatása közben történő lapdázás a következőképpen ment végbe:

Valamely ház tűzfala volt a hozzáütögetést szolgáló alkalmatosság. A futó játékosok körül álltak a dobót futásra készen. A dobó eta kiáltással jobb oldalt a falhoz vágta a labdát és a visszaugró labdát elkapta, pete kiáltással ismétlődött ez meg balról. Váreta, várpeta szavaknál ugyancsak a jobbról majd balról a falhoz kellett dobni a lapdát, csak a felemelt jobb vagy balláb alatt és ugyancsak el kellett kapni. Utána a dobó nem szembe hanem háttal állt a falnak és kondora, doba szavaknál vágta majd majd kapta el a visszavágódó lapdát, és a doba szó után harsányan hangzott a futa szócska, mire a félkörben állók rohanni kezdtek, a dobó pedig az elkapott labdával igyekezett valakit eltalálni. Ha talált a dobás, az eltalált kiált, ha nem, akkor a dobó állt ki és ez ismétlődött, addig amíg vagy egy futó vagy egy dobó maradt a porondon.

Ezt a játszmát inkább a kisebbek kultiválták, míg a 8-10 év felettiek mélták. Ebben két csapat játszott, az adogatók és szaladók, aztán ha a két csapat vezér pénz vagy gomb feldobásával eldöntötték, hogy kik a szaladók és kik az adogatók, az adogatók felálltak nagyobb távolságra a szaladók csoportjától, az adogatók sorban a levegőbe hajították fel a lapdát, amit a szaladók méta-ütővel igyekeztek ugyancsak egymás után minél messzebbre elütni, az adogatók pedig azon voltak, hogy a kiütött lapdát a levegőben elkapják és azzal eltalálják az ütőt a lapdaütés után földrejtő és a cél felé futó szaladót.

Az előbbeni játék is ügyességet kívánt, de ez utóbbi erőt, leleményességet is és egyformán a lapda is, meg az ütő is a gyermekek saját készítménye volt.

A falhozverősdit kicsinyek; fiúk és lányok vegyesen játszották, de a "kifutó méta" kizárólag a fiúk játéka volt és ebben számított a játékos renoméja is, mert ebben, akár a fogócska vagy lityajátéknál kiolvasással válogatta össze a bandavezér a társait, leginkább ezzel a versikével, de persze mással is;

" Elmentem én az erdőre fát szedegetni,

Utánam jött apám-anyám bottal vergetni,

Nád közé ugrottam,

Nádsipot csináltam,

Az én sipom azt mondta; dib-dáb, karaláb

Tojt a kutya mesztéláb!"

Kire a kiolvasás közben a mesztéláb utolsó, befejező tak-

tusa jutott, az lett a kiolvasó csapatának tagja. A kiolvasók, a csapatvezérek ketten voltak és egymást változtatva osztották fel egymásközt a játékosokat.

Maguk a játékok kollektív tevékenységek voltak, de eszközeikben már egyéni lelemény és ügyesség érvényesült. Kezdődött a lapdához szükséges marhaszór összegyűjtéssel, a lapda megformálásával és a fonállal való bekötéssel, de ezek kizárólag szemfülességet kívántak, a métautófaragás már izlést is. Itt nem csupán a célszerűség volt a döntő, itt a fafaragás már valamelyes diszítést is kapott, tehát a métautófaragással elkezdődött a jövőbeli művészkedés is, akár csak a bungatókészítéssel.

A bungatóhajítás csoportban is de egyénileg is történhetett. A bungató maga ostorszerű készítmény volt, volt nyele mint a hosszú-, másnéven béresostornak és a nyélre rákötve a szár, amely azonban nem végződött sulárban, hanem a sulár helyén, az ostorvégen egy szabályosan és szépen kimunkált lapos fácska függött. Ha a bungató nyelén lévő szárat és az annak folytatásában helyetfoglaló kis lapos fát a fejünk felett sebesen forgatni kezdtük bágni, bunogni szokott az ostor-féle. Ez volt a bungató, amit egyik nemzedék eltanult a másiktól és évszázadokon át játéka volt a falusi vagy pusztai fiataliságnak, helyesebben a gyermekifjuságnak.

Íde, a lelemények csoportjába tartozik a lovasjáték is. Ezt egy kocsiszerepet betöltő és egy Lószerepet alakító fiú - néha a ló leány is lehetett, kocsis soha. Gyermekkoromban már elkezdődött az ujmódi felszerszámozás, amikor a kóc-, vagy szulákgyeplőt a nyakbavetették és a gyep-lószárat a hónalja alatt vezették hátra a kocsis-hoz, de az ősi szerszámon nádszálból való zabla volt és a gyerek, aki a Ló volt ugyanúgy a szájába vette, mint az igazi ló.

A lovasjátékok közé tartozott még a nádparipa is, amikor sóprűnyűt, kisebb petrencerudat, esetleg szőlőkarót vagy faágat a legtöbbször egy nádszálal "élve meg" lovagoltunk, akár a Petőfi korabeli gyerekek, amint ezt megírja "Ez a város születésem helye" kezdetű versében.

Ez is bizonyíték hogy a technika; a vonatok, gőzhajók sem változtatták meg hamar a falusi gyermekek játékát, csak mostanában mutatnak a játékok különbséget a régitől, amikor már a legkisebb faluban ott a villany s vele a háztartási gépek, a rádiók meg a televíziók s ez utóbbiak látatják is a technika bámulatos fejlődését.

A lityázás, a fogócska az ma sem változott, ez ma is olyan

mint volt hatvan-hetven vagy kétszáz évvel ezelőtt. A hunyó elbujik, hogy a többit ne lássa, merre, hová rejtőzködni. Van ház ahová a lityázók - a fogócskázók, - bemenekülhetnek s ha egyet a hunyó "házon kívül" érint, a megérintett lesz a hunyó.

Ez a vegyes publikumu játék, az első vonzalom nyilvánításu alkalom. A játékban résztvevő fiúk a szintén részben lányok iránt ki-mutathatják érzelmeiket. Öntudatlanul bár de már tudja a jövőendő fér-fia, hogy más érinteni a másnembeli játszótársat, mint a saját nem-belit és ha egy fiú csak egy lányt akar mindég fogóvá tenni, a leány pedig igyekszik magát mindig csak egy fiú által "elfogatni", egészen bizonyos, hogy az ilyenekben közönbösek egymás iránt, anélkül, hogy ennek tudatában volnának, egyelőre csak éreznek.

A játék maga "ki-ki a párját"-tól eltekintve nem is izgal-mas, nem is érdekes, egyedül talán a "kiolvasó mondókái" teszik ér-demlegessé. Még 1906 tájékán tanultam néhány "kiolvasó"-t Turbótlí Jóska-tól, Csákányban, akiknél akkor Reza lányuk esküvőjén voltunk vendégként. Utaltam jutottak el a mondókák Vörsre is, és ott is használatba vettük lityázásokkor. Az egyik így hangzott:

" A csákányi berekben,
csörögnek a szarkák,
zingeli-zángoli
söpörj szobát reguta,
mert meg jön a csóka,
Csóka kinyitja,
inc-vinc kinn vagy te!"

A versben - mondókában - értelemes mondat alig valami, de ritmus annál több van és egészen bizonyosan a gyereklélekben fogannak a játék és a ritmus okából, akárcsak ezt itt:

" Nándoli-nevendoli
mamapulke csóre,
szekszározi, komáromi
sárvári dongó,
szipella-szupella
káln-kalán csorella
nád-nád, takovics a tréfa-fa!"

Csak az álszemérem nem vallja be, hogy már egy öt-hat-estendősi fiura hatással van, ha egy szőkecopfos, elevenmozgású foglyulejtendő rut előtte és nem pedig egy szögletesvállu, nagy-csontu caupaszeplős alak. Ha a szőkecopfosnak is van az arccsokáján szeplő, dehogyis jutna eszünkbe - a pulykatozás.

A tavaszi rét volt a színhelye gyermekkorunkban lesni, a nagypénteken elhallgató harangok rómábavonulását, ami perze sohasem volt látható, de még elemista korunkban is egész délután a réten voltunk, talán nem is emiatt, hanem a hosszú böjtök végett, mert jólesett laccipegetni és eszegetni, a frissen hajtott sóska gyöngye levelét, amelyben egészen bizonyosan vitamin is van a savanyú kás iz mellett. Egyéként a sóska az első csemegéje a falusi gyerekeknek egészen a májusi cserezsnye megjelenéséig - először a levele aztán sóskauszár, egészen fűkaszálásig.

De most még Szent György-nap előtt vagyunk és ha nem is jötek, a gyerekféle is kivette részét a régi boszorkányhiedelem miatt frisslombu nyirfaágakkal teletűzkenni az istállók, ólak ablakait, ajtóit Szent György-nap hajnalán, nehogy a boszorkány megfontani tudja az istállók-ólak négy lábú lakóit.

Hideg áprilisi napokon, Szent György-nap közelben mondogattuk fogvacogva, hogy :

" Süss ki nap,
Szent György-nap
kertek alatt
egy kis bárány,
majd megfagy!"

De majd a mondóka mondogatói fagyunk meg, ruhátlanok voltunk és valamennyien mezitlábaskok, akik felhuzott térdekkal ültünk a keletrenéző istállófal tövébe, reménykedve egy kis napsütésben, és jó volt, ha mint 1965-ben volt, Husvét ünnepe április közepére esett, jó volt husvétit tojásokkal hajigálózni a napsütött réten s ha a feldobott tojás földreéréskor ripityára ment, mindjárt be is kebeleztük. akárcsak a kókányolás alkalmával összetörteket.

Hogy mi, a kókányolás? Röviden ezt is elmondom : Kézben tartott zabkennőjébe egy-egy tojást rejt a két rivális és össze-

keccantották a két pirostojást, ami lehetett kék, barna színű vagy himestojás is. aki összetörött azt a két kókányoló közösen megette. Abban az időben - 1904-5 körül - a falusi boltokban már árultak fából esztergályozott, cifrára festett tojásokat is, és aki ilyet takart a zsebkendőjébe, az egészen bizonyos, hogy győztes volt mindaddig, amíg a kárvallottak rá nem jöttek és alaposan el nem agyabugyálták a csalót.

A pirostojást mindig bürzsönylében főzték ki, a kékét ruhafestékben s a sárgát vereshagyma levében és akkor volt himes a tojás, ha előbb olvasztott viasszal, gica segítségével mindenféle díszeket "irtak" rá, és a beviaszkolt részt a festék nem fogta be hanem fehérén maradt. Ezt különösen menyecskék és nagylányok meg nagymamakora asszonyok szokták csinálni, akadt aki valóságos művésze volt a himestojás "írásnak".

Az elemi iskola alsó osztályaiba járó fiúk és lányok valósággal versengtek; Kinek van szebb és több festett tikmánya a birtokában?

Egészen bizonyos, hogy a pirostojás kultikus eredetű volt de már senki sem emlékezett semmire, csak annyit tudtak, hogy húsvétvasárnapján szokás pirostojással egymást megajándékozni. Voltak akik a templomba "szenteltetni vitt" húsvéti sonka mellé is festékben főtt tojást tettek az asztalra, de a nép többsége csak minden festés, színezés nélkül adta fel a főtt tojást.

Húsvét töviben, koratavasszal, április hónapban volt szokásban a fűzfásip is, kivált virágvasárnapján ha a barkátszedő gyereknép fűzfára vagy nyárfára akadt, amiben már keringtek a nedvek és a nyálkás fahéjt előbb kifaragták még az ágáron sipformára és kicsit az ágat a bicsaknyelével megütögették, hogy a fahéj könnyen lehúzható legyen. Ott volt fahéjból a sipforma, most már csak a szételen ágat kellett kettévágni, az ebje került a fuvókába, a maradék pedig a fahéjsip hengerét zárta és már lehetett fujni a sipot, a réten a gyermekek öröme, otthon vagy az utcán a felnőttek bosszúságára.

Különösen a libapásztor gyermekek szerettek sipolgatni, de mert a fűzfa csak rövid ideig volt alkalmas sipkészítésre, a fűtyölés divatja is kurta volt.

A fűzfásip divatját a bodzasip, bodzafurulya, a bodzafapuska és fecskendőkészítés szokása követte - önellátás keretében.

A vörsei határban, a Nyíres-sziget szomszédságában, az Ujárok mentén, a Kanász-kerti fűzestől északra, a valamikori községi erdőtől nyugatra terül el a Borzás-dülő - régen Borzás-sziget. Ezen egykori szigeten rengeteg bodzafa virult, ebből származott a mai dülő, a régi sziget neve is, mert a vörseiek a bodzát borzának mondják. Itt lehetett találni gyermekkoromban - 1901-5 táján - nyilegyeness, szép ága bodzafákat, ezekből metszettünk. A szükséges méretű ágdarabból kitoltuk a puha beles részt, és az így keletkezett bodzafacsovékból csináltunk, kellő munkával furulyát, fecskendőt, puskát vagy a pota-pipánkba szírat.

A furulyát először kifaragtuk furulyaformára, mettszettünk rá fuvóka-lyukat, billegetőlyukakat, a két végét eltömtük ágdarabbal és már fujhattuk a zeneszerszámunkat. Néha épületes hangon szólalt meg, néha éppencsak nyekergett és ha sosem is szólt olyan szépen, mint a felnőttek - kivált a pásztorfélék - hosszú-, meg egyszerű furuglái, nekünk gyönyörű volt a szólása mert mi magunk fabrikáltuk.

A bodzacsó darbjához és nyilásához tolokát faragtunk, megfelelő nyéllal és méretben és máris megvolt a ördöngős puska, ha pedig a végét egy kis nyilást hagyva eltömtük, készen volt a fecskendő.

A puska a következőképpen működött : A tolóka segítségével az egyik végébe kócdugót tömtünk, utána levegőt fujtunk a csőbe és a levegőt ki nem engedve a másik végét is betömtük kócdugóval majd a tolóka segítségével killebbergettük - kilöktük a kócdugót, amik nagy pluttyanattal lövődtek ki. Így működött a bodzapuska.

A fecskendőt úgy készítettük, hogy az egyik végébe beerősítettünk egy kifurt fadugót, a tolokára kócot tekertünk úgy, hogy a tolóka szorosán járjon a csőben. Ha a beerősített tolokát lassan húztuk kifelé, a vízben tartott cső végén viz ment a csőbe, s amikor már teleszívtuk, a tolokát hirtelen visszalöktük, minek következtében a kis nyíláson keresztül igen messzire szökött a víz, fecskendezett ki a csőből, a flugyerekek nagy mulatságára, akik lesbeállva a rejtekhelyről lefecskendezték a lányokat. Egész évben valóságos husvét-i locsolkodás folyt, egy-két venkedéssel tarkítva ; Legtöbbször a leány iránt öntudattalanul nem közönbős fiú osztotta vagy kapta a nyaklevest és birkozott a támadó meg a védelmező és váltak sokszor örökre kibékíthetetlen ellenségekké!

Az u. n. nyilpuska két változatban készült. Az egyszerűbb a közönséges íjj volt, amikor egy hajls, rugalmas faágat két végére erősített zsinag segítségével összehúztuk és a zsinaget meghúzza a nádból eszkábált nyilveeszó kilövésére használtuk.

A másik változatban az íjj veszejét egy pakaformán kifaragott, nyil továbbítására kimunkált vájattal ellátott puskaszerszégbe furt lyukba erőszakoltuk bele, az agyirészre erősített kakasféle kampójába akasztottuk be az íjj zsinagát, a zsinaghoz és a vájatba pásszított nyilveeszót, mint az igazi puskával célozva lőttük ki. Egyes nyilazók kezében a nyilpuska így már veszedelmesé válhatott, a határban kikelt apró vadmadarakra, pl. a fürjcsikékre, meg a nyilazók szemevilágára is.

Mindég is dobolták a faluban, meg magyarázták az iakolában, hogy a használata tilos és felette veszedelmes, de azért csak csinálhattuk és alkalmaztuk is.

Mindjárt a rétrejárás kezdetén fogtunk a sárkányesináláshoz és játszottuk egészen a lombhullásig. Némalyikónknak gyönyörű, nagy, szépen és magasra szálló sárkánya volt. Gyermekkoromban még alig volt falusi telek, ahol ne lett volna náddal fedett ház, istálló, pajta, ól vagy faház, ahonnan ki lehetett húzni a vázba alkalmazott nádszálat; ezekből kemsztalakba összeerősítettünk kettőt, és madzadkeretbe foglaltuk. Az így keletkezett sárkányalakzatra helyesebben vázra erősítettünk papirburkolatot, a sárkány alsórészére, mint a városi mázolók a frissen mázolt kertipadra figyelmeztetésnek spárgára erősített papirszeletkéket fűznek, mi ugynevezett "farkot" erősítettünk. Mikor így készen voltunk, a sárkányváz közepére hosszú, feleresztő zsinaget erősítettünk és már kezdődhetett a "sárkányeresztés".

A réten szinte szünetnélkül lengedező szél ereje a háttára vette sárkányunkat és a lengő papirfarokkal magasra, ameddig csak a zsinagunk engedte, röpítette fel a sárkányunkat, amikre mindenféle alakzatok voltak ragasztva, vagy pingálva.

A gyönyörűnek látszó, büszkén repeső sárkány feleresztése sok tapasztalást és ügyességet kíván és minányájan am vágytunk, hogy mint a tenítő ur fiainak meséjében Verne Gyula hőse egy csinált sárkányon a levegőbe szállt, egyszer majd mi is felrepülhesünk. Gyerekkorunk irigyelt hősei voltak a ritkán rätünk felett elszálló léggömbökben h elyetfogaló léghajóutasok, akik éppen úgy függtek a fujó szél szeszdyától, mint a mi papirsárkányunk.

1906. táján búcsuzott el Gondos tanító ur, az űg falusi mester. Elment új helyére Tognárra. Helyette Zsuhár Kálmán került az iskola élére, főként az urak akaratóból, a plébános ur ellenére. Németh - "négszerű" néven Édes - János végül a 20-as esztendőök tájékán el is üldözte a plébános Zsuhár Kálmánt Horvátkutrá, a Marcali hegyekben lévő kis faluba.

Ez a Zsuhár Kálmán hozott friss levegőt Vöráre, a régi, az áporodott helyébe, kezdte azzal, hogy május elsején megrendezte a fák és madarak ünnepét. Minden iskolás kapott szerepet, Imre testvérem például a harkály volt s mint a többi madár, ő is mondott egy verset, amelyben az általunk fakopogatónak nevezett harkály hangját utánóvva, kezdte monológját:

"Klúkukú, klúkukú,
A fa nem zöld levelű,
Sápadoz a lombja,
A harkály nagy gondba'
Kopogtat, kopogtat
Hogy szép físs lombokat,
Varázsoljon rája;
A gyógyuló fára..."

Minden hasznos madárnak, fának meg volt az alakítója, mi alsóbb osztályosok voltunk a pintyek és szopránhangon énekelgettük:

Vendégség léssen,
Az utszélen,
Pinty urfi a házigazda
soká éljen!
Bubaj csitt,
az Isten megsegít!"

A lányok voltak a virágok ; a Gyöngyvirág, Harangvirág, Almavirág, Orgona stb. A harangvirágról, meg almavirágról még csak tudtuk, hogy "mi fán terem", de mi a gyöngyvirágot Szentgyörgyvirág, az orgonát pedig szelence néven ismertük, a faluban mindenki így nevelte, a margarétát pedig pipitérnek, a pippancs a pipecs volt.

Ez a "Madarak-fák ünnepe" áhitatot keltően visszhangra talált bennünk és sokan többé nem szedtük ki a madárfészkeket és nem

viseltünk hadat a zsenülő növényzet ellen.

Május volt a gombozás ideje. A komorába - kamrába - beakasztott puruszlikat - mellényeket - fosztottuk meg csirizli - pitykegomb - diszeitől, de a gombozásban nem vettük hasznát, hanem annál inkább füttyültettük madzagra köve, fejünk felett forgatva.

Az ümög - ing -, meg nadrággombokkal feldobást, lukba-pöckölést meg célbatalálást játszottunk. Legtöbbet a "csir, pup" fejt vagy irás alkalmazásával játszottunk, de gyakori volt a lukba két ujjunk segítségével való beletalálás is.

A gombozás mellett kivált a kicsinyek és a leányok játéka volt a göbecsezés. Kavicsot - göbecset - szépeket szedhettünk a falut félkörbe befogó vasutitöltésen, mert abban az időben a pályatestet nem zuzalékkövel, hanem folyami kavicssal borították.

A nagyobb, szép fehér kavicsok, ha kettőt összeütögettünk szikrát hánytak, ez a szikráztatás is kedvelt esteli játékunk volt, de az igazi a dobálás, felmarkolás.

Ketten, hárman, többen szoktunk játszani. A kezdésjogát itt is kiolvasómondóka alkalmazásával döntöttük el, a legtöbbször elhangzó kiolvasó volt;

"Egyszer volt egy ember,
Szakállja volt kender,
Fölmászott a fára,
Leesett a sárba,
Bele tették lepedőbe,
Kivitték a temetőbe,
Két kutya húzta,
Harmadik meg nyúzta!.."

A kezdéskor egy kavicsot a tenyerünkben tartva és a levegőbe dobva felkapkodtuk a kavicsokat a földről, a levegőbehajítottak pedig elkeptük, aztán a felkapott kavicsot is felhajítottuk és úgy kapkodtuk fel a kavicsokat szépen sorjába.

A játéknak tömérdek figurája volt. Némelyik gyermek - kivált a nagyobbacska lányok - oly ügyesen játszotta, hogy valóságos szemfényvesztés volt.

Zöld fü, zöld ág
Néz a vitükörbe
pirosarcú fiák, lányok
kergetőznek körbe.

Tennénk mi is, járnánk újra
fürgén ezt a táncot,
de már régen nem viselünk
gyermekláncfa-láncot.

Az a lány, aki egyszer
koszorúmat adta
ő is már csak melegezni
tipog ki a napra.

Eltáncoltuk réges-régen,
el a táncainkat
álomba már nem a mese
a fáradtság ringat;

Zöld fü, zöld ág
Ring az emlékünken,
Ott vagyunk mint kisgyermek
a táncolunk a körben...

Bizony a tavaszunk régen elmúlt, sőt a nyarunk is csupán
emlék, mint ahogyan emlék a régi cicameca - barka -, a kőköröcsin,
az ibolya, a kankalin, a gólyahír, a pitypang - gyermekláncfa és
ha jökeő játékaikra gondolok, csak az emlékek taván csolnaksunk
ahol egy-egy szépnap egy virággal a múlt vizén ringva, mint mostan
a hévizi lefolyásban a tündérrózsák.

Amikor beköszöntött a nyár pipacsaival, buzevirágjával, tündérrózsáival, vadrózsáival és zöldarany dongóival, meg kék és sárga szitakötőivel, tarkapillangóival, csak néhány napra jött és egyetlen alkalomra, mert aki már elbirta húzni a gereblyét, meg tudta teregetni a buzakévék bekötözéséhez használatos szalma-kötelet, az már résztvett a szénabegyűjtésben, az aratásban s a cséplésben is, s akinek egyszer már hasznátvették az többé nem játszhattott. Nem is kívántunk játszani, csak lefeküdni és aludni-aludni, még álmodni sem, pedig de jó lett volna visszaálmodni, amit az uradalom földjeiről, macsonyaszedés közben egyszer láttam;

"Tánc, tánc, pille-tánc,
Mint valami rózsalánc
Libeg-lebeg s fel-le jár
Egy sorban száz pillepár,

szellő fujja a nótát,
Táncba viszi a rózsát,
S addig tart a pillebál
Mig a Nap elszunyókál..."

Valóban úgy lobbant el játékos nyarunk, mint a pillangók tánca - a pillebál. Az egyetlen szál pendelyben, a réten, a berekben velünk koborló leánygyermek volt a könnyüléptű, vidám kis pillék és mi a vízben lubickoló, iszapban meghempergő gyerkőcök csak álmodtuk, játszottuk az egészet, anélkül hogy ennek tudatában lettünk volna...

Öt-hét éves korunkban valóságos falkákban jártuk be a határt; a mezőket, réteket, erdőket, hegyet-völgyet, a síkságot és a berket. Komolyan hittünk abban, hogy a levegőégben repkedő gólyák valóban dalunkra fordulnak, amikor hallották a vizek partjáról:

"Gólya viszi a fiát likas tekonyóban,
Addig nem adom oda a tenger kulcsát,
Mig százat nem fordulsz..."

És harsogott harsány, gyermekénekünk, a gólyák pedig fáradhatatlanul keringtek, és számunkra játék volt ez is...

Nekünk hatvan év előtti falusi gyermekeknek nyáridőben dehogyan kellett a tavaszi napok lapdája, bodzapuskája, nyila, sárkánya, göbecse, gombja, a lányoknak pünkösdjárás vagy ijedezés bodzafücskenőinktől. Játék volt az egész határban; a réten az ügyesen szálló bibicék, a birkaaklok téjében a tető nádjaiba mézélő vadmehek porméze, az erdőben a számócák, gombák és a gombák még a legelőkön is - csirkegombák, meg a cseperkék; a pesti csemegeüzletek és piacok gonddal nevelt sampiongombái.

De hát manjünk csak vissza a hatvan év előtti időkbe. A nyár szinte kínálta termékeit játéknak; például a szép, fehérvirágú szulák a messze "futó" szárát ostornak, a gyikokat befogtuk gyufaiskátula-kocsinkba, a mészáló csigabigákat biztattuk:

"Csigabiga gere ki,
Eg a házed ide ki,
Kapsz tejet, vajot
Holnapra is marad..."

És ha a csigabiga minden ok nélkül valóban kidugta a szarvát, mikor akkorát visitottunk örömlünkben, mint hajdanán az ősember-gyerek, ha valami sikerült néki.

Játék volt a vizeken himbálódzó papucsesolnak is vagy a vidék egyetlen bodonhajója - Szita sándor bácsi bádogokkal toldott-foldott muzeumba illő hajója is, amelyen egész bizonyosan rajta tarkált a Révész Mária néni által elkunyorált Ponciére-biztosító bádogtábla is, amit akkor vettünk le házunk deszkahomlokzatáról, mert apám biztosítási ügynökséggel is próbálkozott - amikor a házunkat eladtuk.

Ki hitte volna, hogy az 1909-ben is már rozsnak hitt valamikori nádasházunk még népi műemlék lesz egykor Vörs községben a Dózsa György utca 17 szám alatt, mint napjainkban 1965. évben.

És játék volt a kukoricasütés is a határban és mi élvezettel ettük a csak éppen bekormozódott kukoricát, hogy már "megsült", miközben az erdőn talált potából készült pipánkból a bodzafából csinált azáron keresztül szívtuk a kukoricahajdohányt.

És nyáron át örökké botot faragtunk kusztorakésünkkel, a vsárookban kettő krajcárért árult bugylibicskéval.

Aratásra már egy-egy nagyobbacska, iskoláskorú leány is keveredett közénk és dirigált bennünket. A tarlón a kepek közt kitűnő buvócska meg lakodalomjáték zajlott le. A nagylány - 11-12 éves - sorbaállított bennünket, a réten nyíló virágokból koszorút fontak és felékesítettek bennünket. Rendszerint a legmaflábbakat tették meg menyasszonynak meg vőlegénynek, mert ők mindenféle bádarságra kaphatók voltak, sokszor még arra is, hogy anyaszült meztelenül befeküdjenek a szénapadlason tárolt fűbe. A két kis tájékozatlan, mint valami apró bébu hagyta magát a nagyobbak által vezetett, amíg csak a ház körül a nagymama valamit észre nem vett, és a mindig kéznél lévő ^{seprűvel a} "lakodalmasokat" szét nem ugrasztotta.

A "násopárnak" rendszerint lófarcok szőriből fabrikált gyűrűt is hoztak az ujjára, mert vidékünkön rendkívül jártassággal csináltak a nagyobbak mindenféle dísz lófarcokszőrből meg a csuhi - káka - fehér belsejéből ; apró díszbokrétákat, a lányok bluzára való csokrokat.

Ha játék közben kitevedtünk a berekbe, a Hatóles - a Zala partjára, még mondókát is mondanott velünk a nagyobbacska lány, pl:

En uszom át
A hős Zalát,
Hogy a szűznek
Koszoruját ;
Tündérrózsát
Áthozzam!

Jobb volna egy
Bűrűn menni,
A Városban
gyűrűt venni,
S az ujjára
Ráhuznám.

Keszthely tornya
A távolba,
Felmutat a
Csillagokba,
Nemsokára
Ott leszek!

Valahogyan ilyenformán hangzott a lekodalmas-wraike, de sosem jutottunk a végre, mert az egy-két holdasok udvarát már ütemes zuhogás töltötte be és lehetett látni a hadarók felmeg eltűnését.

Cséplés folyt a legősibb módon. A rozs-, vagy buzakévéket szétbontva elterítették egy ponyván és a csép működni kezdett; Zuhogott a buza kalászára.

A csépnek hosszú nyele volt, rendszerint szerszámnyélnek alkalmas keményfából, rája szíjjal volt fűlerősítve egy botszerű valami - a somfahadaró, és ezzel verték ki a kalászból a gabonaszemeket; rozsot, árpat, búzát.

A rozsszalmából nyertek tetőnek való zsuppszalmát, amit ugyan Vörösnem igen használtak, mert ott a nádördés volt szokásban, a zsuppot inkább a barihegyi borospincék befödésére alkalmazták.

A cséplés mindig vonzott bennünket, kivált a géprosta, azt szerettük hejta, ^{de} legkivált a fogaskerekébe becsipetni egy-egy szulákszálat, amit a fogaskerek szépen kicifrált, cakkozott, míg egyszer a balkezem mutató ujját is "kicakkozta". Emlékszem rá nagymama az ól eresztéről lekapkodott pókhálással kötötte, bepólyálta. Hogyan gyógyult el arra már nem emlékszem, de az bizonyosan tudom, hogy hatvan év után is görbe ujjamat orvos abban az időben dehogya láta.

Amikor már a gólyák készülődtek, meg a fecskék is rátelepedtek a sürgönydrótokra, a tehenünknek borja lett. Az első tej, az u. n. "föccstej" elfogyasztására uzsonnára hivatalos volt egész utcánk minden gyereke. A nagy cseréptálat letették a hátsószoba földjére, mi gyerekek körül ültük és az elsőfejés-tejet az utolsó cseppig kikanaloztuk a tálból.

Hogy kislányok is résztvettek volna a tejuzsonnán, arra sehogyan sem emlékszem, de hogy két fát keresztbetettek, ráadtak valami tarkarongyot - ami lehet, hogy mádiarjesztőn vészeltte át a nyarat - és egy szőke, göndörhajú lány irigykedve nézte a huzom hogy szorongatta a "f-babát".

Néha a babák csak kukoricacsutából voltak. A ároscsuták voltak ebből a szempontból a legkeresettebbek.

Reggelente már szívesen kaporodtunk az istállófal tövébe, és igen jólesett ott üldögelni a keletre néző istállófal mellett. A rét felől hangzó tücsöknóta már jelzte az ősz köledtét;

A nyárból a mezőkön már csak a tarlók, torzok maradtak, a réten az utszéli katángok, a berekben a kiemreszedett nádszálak és a gyékény buzogánya, az erdőn, a füves téreken pedig a garabonciás diák kigyójának a nyoma. Abban az időben még vakon hittünk, hogy a nyári viharokat, felhőszakadásokat a garabonciás okozza, és kigyója hátán végig megy a tájékon, ahol a víz lefektette a nagy, a magas fűvet mi elhittük, hogy a garabonciás óriáskigyója csuszta le, siettében.

Es most az iskolában menetel előtt, bácsuzni még kimentünk a berekbe, ami esandesebb volt az erdőnél is, mert lakói már a nyár közepén javarészt elszálltak. A gólyák nem kelepeltek, a bibicek nem jajgattak, csak a fácánok szálltak fel surrogva, ha egyet-egyet járkálásunkkal felriasztottunk.

A berekből mindig hangos sípszóval érkezünk meg, ez az idő-
raj volt a nádsípok készítésének a kezdete és a fésűmuzsikát utánozó hang-
ja zengett egy őszen és télen át, egészen a fűzfásip megszólalásáig.

Az u. n. "fésűmuzsika" tulajdonképpen egy fésűből meg a rája fektetett selyempapírból volt és recegve szólt, ha a dallamot rajta fújtuk el. A nádszál vékony bele - hárttyája - is ilyenféleképpen szólt.

Most már kukoricahegedűt is csináltunk és nyekergettünk. Hogy hogyan készült a kukoricahegedűt a kukoricaszárból két izet lemetasztunk és ahol a száron kis bemélyedés van, a domborulatot megfelelően felmetasztottuk, és két vékony kukoricaszár darabban felgúcoltuk, mind a kettőt. Az egyik volt maga a hegedű, a másik ugyanolyan, de ez meg a vonó volt. Ha a kettőt összeraknánk, a szerszám elkezdett vékony hangon nyekereg-
ni, de fűnknek a hegedűszó illúzióját adta az egyáltalán nem zenei hang.

A kertekben már kezdték édesenni a feketéllő oportószőlők. Yörs határában, a berkestalajon csak egy-
ket mezei szőlőkert volt, ezeket pedig vigyázták, a mi kertünket is a bátyáim éjjel-nappal vigyázták és a rengeteg "játsszótárs" mind naragot tartott velem, mert az én protekciómmal sem tudtak szőlők közelébe férkőzni, erről gondoskodott a szőlő-
őrző Fürgene kutyánk.

Az őszi játékidény legalkeresebb korszaka volt a kukoricaszé-
dés, de leginkább a kukoricafosztás. Ilyenkor még a felnőttek is játszo-
tak, tréfálkoztak, meséltek s mi gyermekek voltunk a legkitartóbb hallga-
tók, és a lekopzott csutákból akkora tornyokat, kuákat építettünk, hogy a mai kor építőköveiből ekkorákat sohasem sikerülne csinálni.

Ha aztán a szőlőszüret kezdődött a Barihgyen, skinek csak jogcime volt, mindenki a hegyen tartózkodott, legkivált mi gyerekek. Mi-
csoda rabló-pandur játékok voltak ezidőtájtban a szőlősorok között.

A kukoricaszedés, vagy a szüret - kivált a szüret idő-
höz kötött volta miatt - az idősebbeket nagyon lekötötte, úgy, hogy
a gyerekekféle szinte fegyület nélkül, szabadon járhatott-kelhetett
utvarban, a házkörül, padláson, venyigesorokban és önfeledtan ját-
szhatott. Legtöbbször rabló-pandurt játszottak. A csapatbakerülés
itt is kiolvasó-mondókéval ment, akár a lityázásnál.

"Egyedem-begyedem
tanger-tánc,
hajdusógor
mit kívánsz?
Nem kivonok egyebet,
csak egy falat kenyeret!"

Majd mindig ez hangzott és amikor már a rablócsapat, meg
a pandur-had külön-külön egybeállt, kezdetét vette a játék. A rablók
bujtak, a pandurok mint a lnyában a nanyók igyekeztek a rablókat
elfogni - "lakat alá helyezni".

A venyigesorok, egres- és ribizkebokrok, meg az erdőszé-
lek - a kecskerágítók, kökényesek, galagonyások sűrűje, a vizmosá-
sok mélye kitűnő búvóhelyeknek bizonyultak a játékokban. Néha a prés-
ház elé kigurított, kimosott és szárazra tett kádak is "résztvettek"
a játékokban és rendszerint igen hangulatoson ért véget a rabló-pandur.
A szőlőszedő nagyobbacska, sőt eladósortban járó lányok, a nagyon if-
jú menyecskék is belekapcsolódnak, s ha már fejérsépek játszottak ve-
lünk a felnőtt férfiak ifjabbjai is résztkértek a játékból és folyt
a játék egészen addig, amíg bennjā présházazobában meg nem csendült
a cimbalom, vagy nyítkant a harmonika.

Ekkor egyszerre véget ért a nagy hajza. A lányok felrak-
ták, befönték kibomlott h ajukat, a legények egyika-másika semolyog-
va pórbogtette bajuszát és hirtelen "átváltottak" táncra. Mi gyerekek
csak bámultuk a táncolókat és dehogyis jutott eszünkbe, hogy a szü-
ret alkalma még a kukoricaszedés alkalmánál is önfeledt/játékokra kész-
tette a szüretetek ifjuságát.

A szüretetek után egy kis darabidőre még felverte a hegyek
hirtelen beállt csendjét a - sarjázók lármája. A sarjázók hada a
gyermeksereg volt, amely összeszedte a szüretelők által a tőkén fe-
lejtett furtókat.

A szüret befejezését jelentő sargyázás is véget érven, hirtelen csend támadt a szőlőhegyen is, padlásra került a seregélyek elriasztására frontba állított kereplő is és egy reggekre mintha megőszültek volna a venyigesorok, bokrok, fadágak, fehérszálak, Pókfonalak akattak fenn és lobogtak a hideg szélben.

Az erdő felől a szép puskapukkanások hangjait hozta. Megkezdődött a grófi vadászat. Nyulak, fácánok százait, őzek, rókok tucatjait hajtották az ukrak puskái elé a falvak férfiai, nebulói és gyermekhada. A grófi vadászat szigorú rendje ellőnére kiváló játékalom volt a kisebbek számára. A fácánkakasok cifra farktollaiból megszédtek magukat a gyerekek és benn a faluban már kalapjukat teletűzködve vonultak. Ujjaikon kasztanyettaként taktusra csattogtak a kilótt, elszórt patronok, sőt az ügyesebb már összeillesztette két fémrészzeit a patronoknak és szívómuzeikaként szólaltatták, szivták, füttyögtették őket.

Pókfonalak - más tájakra igyikvő pókok szálainak - lobogtatása közben érkezünk el a meghártyásodó vizeket is hozó november 13.-ához, a libaólba elbuvó mártón páspók, Vörs védszentje napjához, - a vörsi bácsához.

Ez az egyetlen nap volt amikor a bácsó alkalmából összesereglett sógorgácsik, keresztapák egy-egy aranykrajcárt adtak ajándékba és az elrakott pénzeket néhány nap elteltével elhalványodott az aranyszín és kiszült róluk, hogy ők is csak rézgarasok.

Bánatunkban vettünk rajta ki-ki vérmérséklete szerint gyomor-cukrot vagy dorombmuzeikát és nyektettük, morgattuk a vasnyelvű dorombot. A nagyobbacska fiugyerekek közt akadt már aki a mai dzsesszmuzeikához hasonlatos taktusokat csalt ki belőle. Mi csak morgattuk és játékos képzeletünk elhitette velünk, hogy nóta zeng a dorombon;

"Hallgat szél,
ha mondom,
szépen szól az
én kicsi dorombom,
szél csak sir
a dombon,
nem hallja, hogy szól
az én kicsi dorombom!.."

A hideg idő beálltával, a határ elnéptelenedésével - madarak elköltözésével, pásztorok elvonulásával, a mező munkák szünetelésével - beállt a téli világ, már csak egy-két megkészt vadlud csapat verte fel a határ felé berülő égbolt csendjét, meg néhány a széllel virgoló kánya károgt az alkonyi égen.

"Mint valami tollkarika,
Kereng, forog a sok liba,
Fenn az égen addig kering,
Mig már mind a felhőkben ring.

V-betűvé igazodva
Tűnnek a messziben tova.
Hírük nincs már, csak emlékük,
Es az ősz is elment velük.

A fa csupa csillgó dér,
Ágikon megül a tél.
A világnak sok szép színét,
A vadludak rég elvitték."

Bizony a tavasz harsányzöldjéből, a nyár ragyogásából, az őszi lombok aranyából semmi sem maradt, csak a tél dere, hava, kőde telepedett rá a tájra, és a rétek is elnéptelenedtek, rossz vékony kabátokban didergő gyermeksereg nem csoprozik. Várják a palatáblát cipelő, vászontarisznyás gyermeknépek a Luca-napja felvirradását, hogy egy-egy hasáb fával a hónap alatt beosonjanak az ismerős házakba - Lucát köszönteni. Az alázatos hangon kért és kegyesen adott engedelemmel élve, hangzott a cérnavekony hangon mondott:

"Kity-kotty, galagonya kettő,
A monyam is kettő, a lányokba letty ő,
Mnyi csirkéje legyen a ház asszonyának,
mint égen a csillag
és akkora oldal szalonnája legyen
a házigazdának,
mint a vendégoldal..."

A szigorú parancssal hajnali mise-látogatásra rendelt gyerekhadnak édes-kevés alkalma és kedve volt játékra, még az olmos-ecők sikossága sem tudta csuszkálásra hangolni a templomba igyekvőket és a két-három gyerek által használt egyetlen pár csizma sem tette lehetővé a játékot.

En egy kis kehével ágyban feküdtem, és amikor a háznép elszéledt, nem tudtam hallani a házunk végében csuszkáló gyerekek visongását - a nyitott ablakon át meztéláb kiszöktem az ágyból. Egyszer-kétszer meztelen talppal végig csuszkáltam a befagyott folyókat majd visszajutva az ablakon át az ágyba, kicsit hangosabban köhögtem, mint mielőtt kirándultam volna - meztéláb csuszkálni.

Ezidő alatt bátyáim az udvaron álló faházunkban, a szíjőszéken fagyták a fakorcolya talpát, amelybe aztán két drótszálat építettek bele, hogy felcsatolva a lábhelire botok segítségével, mint valami sín löködjék tova magukat.

A szíjőszék, amelyen a láb segítségével egy babaszertőn kifaragott valami segítségével a felnőttek szerszám - kasza, kapa, ásó, gereblye stb. - nyelüket, meg szőlőkarót, kerítésléceket faragtak ki, a tél beálltával a fiatalabb ügyes faragók szánkatalpat csináltak a riskónak nevezett szánkóhoz, vagy a lányok számára készült fakutyához.

A fakutya tulajdonképpen szánkatalpakra szerelt székféle volt, amelyet a férfi féle ha beleült bottal löködött előre, ha pedig szívének kedves fejéknép foglalt benne helyet úgy tolt az árok vagy a Balaton jegén. Gyerek-féle fakutyázní csak akkor tudhatott, ha a ház felnőtt népe jegeshalászatra a Kisbalatonra ment el.

A riskót - nádaratásnál kévehordásra használt nagyobb szánkát sokszor esentük ki a félszerből és vittük, huztuk ki a havas rétre, ahol rogyásig szánkázhattunk vele és a szomszéd kislányt is megszánkázattuk olyan vehemenciával, hogy a szánkóba fogott lovakon is tultettünk.

Elcsent számlival, rossz tekenyővel, vagy néhány lécből összetákoltt szánkával is szoktunk szánkázni, de csak kevésszer ért a karácsony közeledte, már a dadók - a Betlehem-járók - felé vonta el a figyelmünket.

A Betlehemjárás vagy várás rövid időre még a felnőttek figyelmét is lekötötte.

A karácsonyi Bethlehem-járásnak feltétlenül volt valami játékszerűsége, de aprógyermekes ebben a misztériumjátékban sohasem voltak részvevők, csak bábészek. A karácsonyfaállításnak a gyermekek már élvezői, cselekvő részesei voltak, de a karácsonyfaállítás annyira ismert, hogy azzal még gyermekjáték címen nem foglalkozunk, ellenben a század elején még virágzott, sőt teljében volt a karácsonyest megérkeztének az ünneplése, és ennek szereplői kizárólag gyermekek voltak.

A falu fiugyermekei összesereglettek és nagy láрма közepette rohantak végig a falu utcán, miközben kolompoltak, ostort pattintgattak, keraplót szólaltattak, csengettek, sipdtek egyszóval éktelen lármával jelezték, hogy karácsonyeste van.

Játék volt ez a javából. Erős szívet, kitűnő tudót, gyors lábakat és remek hallást kívánt a falun végig rohanni és durrogni, futtyogni nagy-nagy lármával.

Bele tartozott még a karácsonyi játékokba a felnőttektől eltanult aprószenteki korbácsolás, amikor a gyermeknép is résztvett a fűzfavesztőből font korbácsokkal való egyodalu hadakozásból, amikor a férfiféle abriktolta a fejérmépet, az apróbb férfigyerek a gyermeklányokat naspángolta és közben mondogatta; "Kelés ne légy! Egészséges légy! Alá küldenek főnek menj! Vizért küldenek borért menj!" meg más efféléket.

Emberséges férfi sohasem vágott a fűzfakorbáccsal védtelebb helyre, csak oda ahol a kor divatja szerint még az apró lány is hát-nydc szoknyát hordott és az ütés nagyot puffant, de sohasem maradt a bőrön kék-zöld hurka.

Gyerekkjátékszámba ment még a bibliai háromkirályok emléket idéző csillagnyújtás is, amikor a szitából készült csillagot szépen feldisznították, gyergyával kivilágították, árnykép csilagokat, napot, holdat aggattak a szitafeneket helyettesítő papirosragasszékra és egy nyújtószerszemet segítségével a vendéglátó ház gazdájára, laóra nyujtották, miközben énekeltek:

"Három királyok napja,
Országunk egy istápnja,
Dicsérjük énekekkel,
Vigadozó versekkel,
Szép napon, szép helyen
Szép csillag támadt!"

Karácsonyesti társasjáték volt a "Páros-e vagy páratlan?" amikor az éjjeli miséig való várakozás unalmát elűzni még a családapák, nagyszülők és bizonyos számú diót markolt bele tanyerébe és ki kellett találni, hogy páros vagy páratlan számú diót rejteget-e akérdező marka. Ha eltalálták ő fizetett, ha nem a felelő adta át a diót. Ezt a gyerekek is nagy igyekezettel játszották.

Őv estéjén kezdték a falvak házait járni a regülők is. Egy díszóholyaggal átkötött tejeköcsögöt nyektetett. A hólyagba bele volt erősítve egy nádszélardab is, amin az ujját húzigálta köcsög-dudás és a tejesfazék nyekegő hangot adott, miközben két láncosbotos ráta taktusra a láncosbotot, a botosok pedig énekelték:

"Adjon az Uristen,
a ház gazdájának tejet-vajat eleget,
had süttesen rétest szegény regülőknek,
haj regü, rejtem, azt is magadhatja nagy uristen!"

A regülők paraszti gunyákban járták a falu utcáit, a csillagnyújtók már nem nem. A három királyok hegyes papírs^{ve}get illesztettek a fejükre, alszoknyából vagy lepedőből palástot terítettek a vállukra és szoknyába bujva mentek az éjszakában házról-házra, a papírs^{ve}geikről papirdiszek és papirbojtok csüngtek le, és bemutatott játékuikért szívesen elfogadtak oblusokat. A pénzt megköszönték és még a legfinomabb rétest vagy süteményt is csak megmorogták.

Az igazi ünnepség, bolondéria, jókedv a gyermekeket is a bolondoknapján, hushagyókedden fogta el és mindenféle mekarának öltözve a leány fiunak, a fiu leánynak öltözködve ment házról-házra és szelték össze a farsangi adományt, hosszú botokra fűzve fel a rengeteg zsirbasültperacet - a fánkot.

Hangjukat elváltoztatva énekelték az utcán, a házakban és citerák hangjainál táncolták táncaikat a felnőttek, a gyerekféle pedig mimelte a táncot és széles jókedvében mindegyik bolondozott.

A farsang bucsuztatása manna időkben nagy ünnepsége volt a falvak lakóinak és az ifjuságnak, a gyermekeknek is. Hamvazószerdával a böjt sanyarúsága érkezett el a faluba...

A téli játékok leginkább népszokásokból jöttek létre, a legtöbbje karácsonyi és farsangi eredetű volt, de azért a kikelet és nyara támasztotta találékonyságok nem hunytak ki teljesen a téli hónapokban. Az önellátásra kényszerült gyermekek a téli fagyokban, amikor kinn se koresolyázás, se szánkozás nem mehetett végbe, a szobában, az istállók melegében is játszani akartak, de csak nagyon korlátolt viszonyok között. A kukoricacsutkával való építkezés, nem az építőjátékszer unatta meg a gyermekeket, hanem a belőle létrehozhatók szűk volta, utána kellett néni valami másnak és a legkézenfekvőbbnek a dióból furt-ragasztott pörgettyű látszott.

A diót úgy beleztek ki, hogy bele lehetett "állítani" egy hosszabb szeget, aminek a végére egy krumplit erősítettek, a szegszárra pedig zsineget csavartak és a zsineg végét kivezették a dió oldalán vésett lukon. A zsineget ha rángatták le- meg felcsavarodott a szegből való hengerre, a krumpli pedig pörgött.

Kezdetleges játék volt, de a nagyon szegény falusi népfiai is megtudták csinálni önerőből - ingyen.

Ilyen játék volt a falusi bucsukban és vásárokon árusított pörgettyű - papírforgó - mintájára készült szélkerék is. Hurkapálcikaszerű fa-, vagy ágdarab minden háznál akadt, meg gombostű is lehetett talán és akadt forgónak alkalmas papírszelet is. Ebből csinálták a gyerekek a forgót, leginkább akkor már amikor a tavasz közeledte, a tél malása megolvasztotta az ereszek jégcsapjait és a réti laposokban a hóolvadás révén kis tócsák keletkeztek, amelyeket az enyhülő szelek fodoroztak.

A koresolyák, szánkók többé nem voltak alkalmasak játékokra és a fakutyák is felkerültek a padlásokra, ilyenkor már fogócskák is sorra kerültek és a vasúttöltések oldalában már zöldelni kezdtek a madársaláták, a bokoraljakban pedig a bürkök.

A gyerekféle felfedezte, hogy a hosszantartó télben a tespedés elernyesztette izmait és szívesen kergetődzött még a mindenáron futniakaró ebbel is. Milyen fáradhatatlannak bizonyultak az ebek és milyen boldogan dőlünk mi is fekvőhelyünkre, még álmainkban is kergetőztünk acélizmu fiukkal és lobogócopfu leányokkal.

Már a társasjátékok is elfoglalták időnk egy részét és mi nagy örömmel játszottuk az "Eszterlánci cérnát" meg a "Lengyel lászló szép királyt" és névvel futottunk a "Nemzetesben" akár mint burok, akár mint magyarok.

A gyermek örökké játszana, a játék tulajdonképpen iskola, felkészít az "Életre". A leánygyermek babát eszkábált magának két egymásra illesztett fadarabból és rongyokba pólyálva dőn-öblögette, mintahogy odahaza vagy szomszédában látta. A fiú legtöbbször szulakból, madzagból korbácsot csinált és hajtott a lovat, amit a legtöbbször csak elképzelt magának. A vasúthoz közel lakó gyermekek vonatot játszottak. A vizek mentén élők halászagattak, vagy gőzösön utazgattak, sokszor beleélve magukat a vonat, mozdony, vagy gőzhajó szerepébe; kutyentettek, csikorogtak. Hát még a századelejei falusi gyermek, akinek boltban vett játéka még legmerészebb álmában sem volt. És játszottak napsütött udvarokon, utcaszegelyen, tereken, rétségen. A kor szokásaihoz híven ritkán keveredtek játéka fiúk és lányok együtt. Mindegyik nem külön-külön játszott, kivált a kollektív játékokat, mint például a lányok az "Eszterlánci cérna"-t.

Egymással szemköt körbeálltak a játszó leányok és karban énekelték, a talán már évezredek óta ismert dallamot és szöveget:

"Lánc, lánc, Eszterlánc,
eszterlánci cérna,
cérna volna, selyem volna,
mégis kifordulna;
péncz volna, kerika, kerika,
forduljon ki marika,
marikának lánc..."

Es a "soros" Marika kifordult és háttal a többieknek tovább fordult a többiekkel együtt és addig énekelték az "Eszterlánc" dalt míg mindenki kifelé volt fordulva, majd egy, aztán megint egy befelé fordulásban addig kerengett míg már mindenki befelé volt fordulva. Mahatott ez a játék annyiszor és annyit, ahányszor csak kedvetartotta a játékban résztvevő leányseregnek. Ezt a játékot n/egyobbacska lányok - elemistakornak is - játszották, míg a "KIS KACSA FÜRDIK"-et egészen aprócska fiúk-lányok játszógták miközben karban énekelgették:

"Kis kacsa fürdik fekete tóba,
Anyjához készül Lengyelországba..."

Milyen régi lehet ez a dal, miből származik? KI tudná ma már megmondani? De annyi bizonyos, hogy valami régi románk vagy hősköltemény esetleg a történelem rejtőzködik ebben a dalban.

Somogyásmonban, de Vörsön is divat volt játszani a "Gyertek haza libuskáimat", amiben volt a honyó - a farkas, a libuskák, akiket a játkbéli gazdaasszony hívogatott haza:

"Gyertek haza libuskáim!"

A libákat "alakítók" kollektive felelték;

"Nem merünk."

"Mitől féltetek?" - hangzott a gazdaasszony ajkáról.

"A farkastól!" felelték.

"Hol a farkas?" hangzott a kérdés.

"A bokorban!" válaszolták.

"Mit csinál?"

"Mosdik!" volt a "libák" felelete.

"Mibe törülközik?"

"Himesek farkába".

A gazda asszony karját kitarva hívja a libákat, azok seregleni kezdenek, a farkas üldözőbe veszi őket és akit elfog az áll a farkas helyébe, a farkas pedig a libák közé áll be és kezdődik a játék újra a folytatódik míg a játszóknak kedve tartja.

A fiúk játéka volt a "Lengyel László szép király", két csoportba álltak a fiúk, mindegyik csoport élén állt egy-egy vezető, aki híveit "játszó társait" kiszámoló alapján válogatta össze. Rendszerint ez a "kiolvasó" hangzott el:

"Anten-ténusz,
száraka vénusz,
ikz-taka
ala-vals
bir-bambusz!"

A csoportok felálltak; egyik őrizni a hidat, a másik át akart rajta menni. Az átmenni akarók mondták:

"ÁT SZERSTENNEK MENNI!"

"KI NÉPEI VAGYTOK?" -kérézték a hidőrök.

"LENGYEL LÁSZLÓ SZEP KIRÁLYE!" -felelték vissza.

"AZ IS MI ELLENSEGÜNKE!" hangzott a hidőrök szava.

"A BARÁTAITOK VAGYUNK". volt a válasz.

"MULTSOR MIKOR ERRE JÁRTATOK, A HÍDUNK LÁBÁT
LETÖREPTÉTEK!" felelték a hidőrök és erre az

átalkelni akarók megröghantak a hidőröket s az volt a győztes, amelyik az akaratát rá tudta kényszeríteni a másokra. A hidőrség győzött ha megtudta védeni a hidat, a támadók győstek, ha át tudtak kelni.

A G Y H R Ű - j á t é k o t játszó körbe-
ültak, kinyújtott két tenyerükbe rejtették a dognivaló gyűrűt és a kereső középre beállt s együtt énekelték:

"Cin, cin gyűrű,
aranygyűrű,
kinél van a
talált gyűrű?
Itt csönög,
itt pönög!
Itt add ki!"

Rögztek be a dalt és akiro ki jött az utolsó taktus, annak szét kellett tárnai a karját, a tenyereit, ha nála volt a gyűrű, ő állt be a kereső helyére és folyt a játék tovább.

A század első éveiben, a bur-háboru idején terjedt el a "nemzetes játék". Minden fiu választott egy nemzet nevet; oroszok, cseh, magyar stb. Egy fiu - mondjuk a bíró - felírta a nemzetek neveit, a "nemzetek" pedig körül állták a lapdát rejtő lyukat és amikor a bíró elkiáltotta egy nemzet nevet, ennek az egynek a lukból felkellett kapni a lapdát és ledobni valakit a szájjal rebbenő nemzetek közül, ha talált a "ledobott" állt ki, ha nem akkor a sikertelenül dobó állt ki.

Az "utolsó pár előre fuss!" közös fiu-leány játék volt. Ki-ki a párjával egy más mögé álltak. A fogó egyedül a sor elejére állt és elkiáltottaságát:

"Utolsó pár előre fuss!"

A sor végén álló pár egyik tagja jobbra, a másik balra előre futni kezdett, a hívó igyekezett elfogni párjával valamelyiket, ha sikerült neki, akkor ők álltak a sor elejére, az el nem fogott pedig hívó lett és ez annyiszor ismétlődött ahanyiszor csak kedvük tartotta.

A társasjátékok mondhatni száz esztendőök óta alig, vagy semmit sem változtak, mint gyermekkoromban - hatvan évvel ezelőtt - épp úgy éneklik manapság is; "Csákváron volt egy kápolna", "Had kerüljem váradat", Amerikából jöttem, mesterségem cimere", "Dolgozzatok legények, holnap lesz a vásár", "Egyszer egy királyfi mit gondolt magába" stb. Így hát elégségesnek tartom néhánynak az ismertetését, meg párnak a pusta felsorolását. Maradéknyi helyemen inkább beszéljünk a falusi gyerekek - és felnőttek - egy másik kedvenc mulatságáról, amelyben segítségre voltak a régiek és a kalendáriumok, akik mind tudtak és közöltek néhány "Találós kérdés"-t.

"Háromlábu vaskirály,
Piros dombon álldogl"

/Tüzre állított serpenyő/

"Se ajtaja, se ablaka,
Mégis négyen laknak benne."

/ A dió/

"Van egy virág, jól ismerem,
Szárós tövis között terem,
Hajnalpiros a levele,
Mond meg hát, hogy mi a neve?"

/Vadrózsa/

"Fönn fán, palotán
Odvasz lukból kukucskál."

/ Mókus /

"Száll a madár szárnya nélkül,
Pára ül az lába nélkül,
Jön egy király napkeletről,
Mind megeszi szája nélkül".

/ A hó, és a Nsp/

"Ha egy lukon bebujtál,
Kettőn meg kijutottál,
Benne akkor maradtál!"

/ Nadrág /

Egyszer egész,
Máskor csak fél.
Mikor fekszel
"Ö akkor kél.
Nincsen tüze
Mégis lámpás.
A vándornak
Szinte áldás!

/Holdvilág/

Lába van és
Mégsem jár.
Viz felett víz
S nem májár.
Nem rab mégis
Láncot hord
S minden utat
Összetold.

/Lánchíd/

Nem foghatsz meg
Nem is láthatsz.
Mégis mindig
Megtalálhatsz.
Lehet felnőtt,
Lehet gyerek;
Mindenkinek
Felelgetek!

/Visszhang/

Jár, jár szüntelen,
Sohasincszen egy helyen.
Mégis mindig célnál van.
"Ö parancsol házában!

/Óramutató/

Hiába mondsz
Jó napot!
Nem emel az
Kalapot.
Pedig van ám
Szép neki,
S ha nem "bolond"
Megeszi.

/GOMBA/

Tolla van és
Nem madár.
Öltöztetik
Mégsem jár.
Nem ember és
Haja van
S veled van az
Agyadban.

/Párna/

Orra van és
Nem szusszan.
Nem hall pedig
Füle van.
Sarkantyut hord
S nem huszár.
Lába sincsen
Mégis jár.

/Csizma/

Nem születtem
Mégsem habk.
Mindennütt és
Örök vagyok.
Mérhetetlen
S foghatatlan
Bent vagyok a
Pillanatban

/Idő/

- 34 -

Nem csupán fa
Türelem is termi.
Mondják ; Földön
Nincs szebb nála semmi!
A vagnak a
Kedve többször ilyen,
S fölelhető
Vadon meg a kertben.

/Rózsa/

Kisebb vagyok,
Mint a mákezem.
Parancsni
Nem törekszem.
Mégis megállsz,
Megállsz rögtön,
Ha utánam
Semmi sem jön
S nálam nélkül
Zagyva volna,
A könyveknek
Minden sora.

/Pont/

A sziklánál is
Idősebb.
A szélvésznel is
Erősebb.
Néha? Mintha
Szárnya volna,
Messzi felszáll
A magasba.
Ha elunja
Egi utját,
Könnyei a
Földet mossák!

/ A víz /